

IZRAEL ZENÉJE MA.

MODERN BERENDEZKEDÉSŰ SOKSZÍNŰSÉG.

MAGYARORSZÁGON – ÉS A VILÁG NAGY RÉSZÉN – HA IZRAELI ZENE KERÜL SZÓBA, SZINTE AUTOMATIKUSAN A KLEZMER A LEGFŐBB REFERENCIA. PEDIG NEM IS TÉVEDHETNÉNK NAGYOBBAT, HA A MAI IZRAELI SZCÉNÁRÓL VAN SZÓ.

WEYER BALÁZS.

KLEZMER

A klezmer elsősorban a jiddis nyelvű kelet-európai – besszarábiai (moldáv), bukovinai, román, ukrán, orosz, lengyel, litván – zsidóság zenéje volt. Szekuláris, közösségi eseményeken, legfőképp esküvőkön játszották a *kapelye*-k, ahogy a klezmerzenekarokat nevezték. A stílus összetevői sokfelől érkeztek, de a legnagyobb hatással a besszarábiai és bukovinai román zene volt rá. A hangszerpark az évszázadok során változott, a legfontosabb ezek közül az volt, amikor a hegedű, cimbalom,

brácsa (illetve egy magyarul zsidó hegedűnek nevezett egyenes hidas háromhúros kontra), cselló vagy nagybögő mellé – illetve helyenként a hegedű mint szólóhangszer helyett – a 19. század második felében bekerült a klarinét, ami meghatározó lett a ma ismert klezmerhangzásban.

A klezmer a hagyományos népzenei gyakorlat szerint elsősorban családon belüli tanítással örökítődött tovább, de a zsidóság hányattatott sorsának következtében (úgyis mint tömeges

áttelepítések, vándorlások, pogromok, népi-irtások) ez a láncolat többször megszakadt és a tradicionális klezmerrepertoár egy része örökre eltűnt. Néhány hagyományos klezmerdinasztiából származó zenész – mint az Argentinában született, de az ötvenes években Izraelbe költözött **Giora Feidman** – ugyan továbbra is magas színvonalon játszott klezmert, de a műfaj újkori népszerűsége a hetvenes évektől, egyesült államokbeli újraéledésétől számítható. Később, a világzene megjelenésekor a New York-i **Klezmatics** az első nagy sztárok egyike lett és nyomukban ma a világ számos pontján működnek klezmerzenekarok Dániától Kanadáig – ám Izraelben manapság éppenséggel nincs különösebb divatja a műfajnak.

MAI IZRAELI KULTÚRA

Az idei izraeli jazz- és világzenei showcase programjában egyetlen klezmerzenekar sem volt és a nevezők között is mindössze egy, az egyébként elég jó **Gute Gute**, de végül ők sem jutottak be a programba. A fesztiválon és azon kívül szerzett benyomásaim alapján mindez nem csak a zenei divatok változását jelzi, hanem azt is, hogy a mai izraeli generációk szemlélete lényegesen eltér az államalapítás

utáni, az első betelepülők által magukkal hozott, dominánsan kelet-európai kulturális meghatározottságtól. A mai izraeli kultúra és életszemlélet sokkal inkább egy modern közel-keleti országról és kultúráról szól, amelyben a startup-kultúra, a menő, nemzetközileg is sikeres tévésorozatok, a cutting edge technológia mellett a zenei hatások sokkal inkább közel-keletiek és észak-afrikaiak, mint kelet-európaiak.

Ez a változás nagyrészt annak is az eredménye, hogy az újabb kori bevándorlás forrása inkább a jemenita zsidóság, Etiópia vagy éppen Marokkó: ez a három terület az, amelynek a hatása meghatározó az utóbbi évtizedek izraeli zenéjében. De mindez nem csak a zenére igaz: úgy jiddis szavakért és sóletszagért is Jeruzsálem ortodox negyedeibe kell ma már menni. Egyébként pedig a tel-avivi fiatal generációk szlengjében is egyre több az arab szó, a gasztronómiában – akár fast food, akár fine dining – szintén a Közel-Keleté a hype.

ETIÓPIAI ZSIDÓK POPJA

Az idei izraeli világzenei showcase legnagyobb felfedezettje számomra **Gili Yalo** volt: az etióp, többnyire amhara nyelven is éneklő Yalo Mulatu Astatke szofisztikáltságát elegyíti James Brown énekstílusával és mozgásával. Első lemeze csak néhány hete jelent meg, de biztos vagyok benne, hogy a következő évek egyik legnagyobb robbantó világzenei sztárja lesz. Szintén etióp popot játszik **Aveva** is, ahogy az utóbbi évek egyik legsikeresebb izraeli zenésze, **Ester Rada** is. Izraelbe 120 ezren vándoroltak be Etiópiából, meglehetősen későn, többségük a kilencvenes években, aminek az egyik oka az volt, hogy a hetvenes évekig Izrael el sem ismerte zsidónak az etiópi zsidókat (akik Beta Israel néven is ismertek). Az etióp pop aranykora épp akkoriban, a katonai junta színrelépésével, 1975-ben ért véget, amikor megnyílt az út az izraeli bevándorlás előtt, így az izraeli zene etióp vonulatában egyértelműen érezhető ennek az aranykornak – a már említett Mulatu Astatke mellett Mahmoud Ahmed vagy Alemagehu Eshete – hatása.

JEMENITA POP ÉS GHARNATI

A másik fontos hatás a jemenita zsidóké, akik közül ma már szinte senki sem maradt Jemenben, viszont több mint 400 ezren élnek Izraelben. A jemenita zenei hagyományok **Ofra Haza** révén hamarabb és nagy erővel váltak ismertté, mint az etiópok. A mai Izrael világzenei sztárjai közül ide tartozik a három jemenita nővér alkotta **A-Wa** vagy a mostani izraeli showcase-en is fellépő **Gulaza**.

A marokkói hagyomány legnagyobb legendája az Izraelben csak a halála után felfedezett **Zohra al Fassiya**, aki már közel a hatvanhoz emigrált Marokkóból Izraelbe. Marokkóban szupersztár volt, Izraelben (a marokkói diaszpórán kívül) nem is ismerték és ez csak nemrég változott. Zohra al Fassiya elsősorban a *gharnati* nevű stílusban énekelt, amely a granadai mór-arab hagyományból jön (Gharnat Granada arab neve) és nem csak a marokkói és algériai zsidóság, hanem az andalúziai származású arabok körében is nagyon népszerű volt. (Hasonlóan a jemenitákhoz, a marokkói zsidóság is szinte teljes egészében Izraelben él ma, közel félmillióan). **Neta Elkayam** készített egy tribute-koncertprogramot Zohra al Fassiya repertoárjából, amelyben egy csomó archiv felvétel is látható a 89 évesen elhunyt énekesnőtől – ez is az idei izraeli showcase legemlékezetesebb programjai közé tartozott.

ÉS A SOKSZÍNŰ TÖBBIEK

Az ottomán birodalmi illetve közel-keleti arab hagyomány is nagyon sokféle módon van jelen: az oud szinte állandó szereplője az izraeli világzenei- és jazzprodukcióknak, de az arabesque hajlítások, a makám skálák használata (többnyire kisázsiai görög módosulásokkal) is nagyon sokszor hallható. **Yinon Muallem** Yunus Emre-verseket zenésített meg, többek között hallottam középkori perzsa dalokat vagy versmegzenésítéseket is. És persze vannak teljesen az organikus fejlődésen kívüli világzenei produkciók: a **Marsh Dondurma** elsöprő New Orleans-i formájú, de helyi elemekkel és héber nyelvű énekkel fűszerezett rezes big bandje, a **Hazelnuts** vokális swingje, a **Malabi Tropical** karibi-tengerparti bulizenéje, **Shefita** zenés közel-keleti stand-up comedyje.

A különböző bevándorlások folyamatos hullámai révén Izrael kulturálisan nagyon sokszínű ország. A zenei divatok, hatások mellett a zenészekkel, menedzserekkel, lemezkiadókkal folytatott beszélgetések is mind azt a képet erősítették, hogy a fiatalabb generációk ma már érezhetően egy modern berendezkedésű és gazdag közel-keleti országgént és nem valamiféle kihelyezett európai tagozatként gondolnak magukra. 🇮🇱

trafó

2017/DEC/27 | 20h
MIDDLEMIST
RED

2017/DEC/28 | 20h
THE
QUALITONS

2017/DEC/29 | 20h
FRAN
PALERMO

